

" Z A T R S T "

V velikem svetovnem boju je slovenski narod po zlomu Jugoslavije, dasi razkosan in zasužnjen, brez oklevanja stal na strani onih, ki so se borili proti nacizmu in fašizmu, za svobodo, za samoodločbo narodov, za harmonično so delovanje vseh pozitivnih sil človečanstva. Že prvi dan okupacije Slovenije se je slovenski narod dvignil, da zgrabi za orožje proti okupa torju, kljub njegovemu terorju, kljub poskusu domacih izdajnikov, da ga zapelje in odvrne z njegove poti. Iz improviziranih odredov je slo venski narod skupno z ostalimi jugoslovanskimi narodi postopoma zgradil krasno organizirano u darno vojsko, katera je pod vodstvom maršala Ti ta obvladala vse načine modernega vojevanja in je v neverjetno junških podvigih povrnila ju goslovanskemu ozemlju tudi vse one kraje, kjer je slovenski narod 25 let ječal pod krutim tu jim jarmom. V najpomembnejše borbene uspehe spa da tudi čudovito osvobožen je Trsta, pri kate rem je družno z jugoslovanskimi junaki sodelo valo tudi svobodoljubno prebivalstvo, ki je ra dostno pozdravilo jugoslovansko armado kot o svoboditeljico.

V Trstu slovensko-italijanska Osvobodilna fronta v najlepši slogi vzpostavlja oblast, katero priznavajo pripadniki dveh narodnosti tega velikega mesta na Jadranu, v katerem je začelo življenje vreti. Oni se sporazumevajo v bratskem vzajemnem življenju v okvirju Federativne jugoslovanske države, sporazumno rešujejo nujna vprašanja, se brigajo za prehrano in za obnovo gospodarskega življenja, skratka, v najkrajšem času sestavljajo v malem načinu primer za vse ono, kar bi bilo treba v velikem zasnovati povsod, kjer naj bi vladala prava demokracija, o demokracija, za katero se je svet boril toliko let.

Delo se razvija v veselem tekmovanju. Jugoslovanske čete vzdržujejo dostojen red. Ljudstvo daje duška svojemu zanosu v veličastnih manifestacijah, in človek misli, da ni zapreke za svoboden razvoj materialnega in kulturnega življenja na teh ugodnih tleh.

Toda ne. Tako jasno misel, tako pravilno pot v mirno bodočnost si je mogla predstavljati samo naivnost ljudskih mas, naivnost malih narodov.

Zavedno tržaško prebivalstvo in slovenski narod nimajo pravice, da si sami krojijo uodo, nimajo pravice u živati plodov svoje prelite krvi, nimajo pravice vpeljati demokratskih načel na svojem področju. Naša zmagovita in ljubljena armada se bo poslovila od 8.000 tovarišev, ki so padli v zadnjih borbah, in bo ponosno odšla iz Trsta, da prihrani svetu novo prelivanje krvi.

V resnici, zgodilo se je. Narod, ki je prvi stal na strani zaveznikov, je po štirih letih nečloveškega trpljenja za svoje zvesto in vdano zavezništvo dobil prvi, prav od teh svojih zaveznikov krepko zaušnico, kot kak po tepuh, ki so ga zalotili na tujem vrtu.

Se-li zavedate tega, vi, ki ste nam to storili, kaj ste s to klofuto storili sami sebi? V vseh strahotah, ki so nas stiskale ta štiri leta, v besu fašističnih in nacističnih hord, v vlagi dušljivih zaporov, v streljanju naših najboljših ljudi, ženâ, sinov in hčerâ, v gomilah mrličev po nemških taboriščih, je nam sijala svetla nada: Z nami je ves svobodoljubni svet. Na vzhodu in zapadu naša silni, odločni in zvesti zavezniki vedno bolj stiskajo obroč okrog žrtveniške naše države. Ko se bodo njihove armade združile, nas bodo skupno z našo osvobodile te

težke more, ki nam ne da dihati, ki hoče izpiti poslednjo kapljo krvi.

A zdaj to grenko razočaranje našega prevaranega naroda! Ali hočemo v resnici izigrati lepo, svetlo ime osvo bodilci, in ga zaigrati? Ali ne mislite, da je to podpora onim, ki so nedolžne preganjali, jih vlačili po zapirih, jih stradali, mučili, streljali, jih z lopatami ubijali, jim izstikali oči, živim lomili kosti, izbijali zobe, onim, ki so onečascali hčere vpricho mater in matere vpricho hčerâ?

Vse to ni pripovedka. Vse to smo mi morali gledati, vse to smo mi morali preživeti, vse to nam je stiskalo dušo.

Radi tega se s pravico vprašamo: kakšno bodočnost obetate nam, pa tudi samim sebi s podaljševanjem tega pekla? Kako morete to delati? Kako vas bodo sodila bodoča pokoljenja, ko bo pred njimi odprta knjiga sedanje zgodovine? Moje besede so izgovorjene v veter in ne bodo našle ušes, katerim so napotene, in če pridejo do njih, se jim bodo do oni, katerim so namenjene, z viška smejali. Mič ne de.

Govorim jih kljub temu. Ako jih ne bi kričal v svet, ako ne bi odprl svojih prsi prav do svojega srca, ki dñhti in krvavi in ki je z vsako svojo nitjo povezano z mojim narodom, ne bi izvršil svoje dolžnosti.

Imel sem dobre prijatelje med Angleži, imam jih še, če so po pogostem umiranju ostali med živimi. To so vaši znanstveniki, književniki in pesniki, vaši misleci in sanjači. Da, tudi sanjači. Potrebni so tudi sanjači, ki sami ne morejo pobegniti v carstvo sanj - da bi našli novih idej, stvarilci novega sveta, sveta resnice in pravice in svobode življenja, ki je tako lepo, da je zanj vredno živeti in umreti.

Ko bi oni vaši ljudje, oni moji daljni prijatelji slišali moj glas, vsklik mojega gnjeva, ogorčenja, in studa, oni bi se mi ne smejali, oni bi prisluhnili, se zamislili in dvignili svoj glas, kateri bi bil - tako sem uverjen - isti, kakor je moj. In sestavili bi tožbo in obtožili svoje sonarodnjake zaradi žalitve, ki so jo storili človečanstvu.

A zdaj, ko sem izlil svojo grenkobo in gnjev, se mi je srce umirilo in vam pravim: nekje, nekje globoko v me-

ni je veliki mir.

Spoznal sem v zadnjih letih vso dragocenost svojega naroda, njegovo nepremagljivo hrabrost, njegovo pripravljenost, da se še naprej bori za svoje pravice, njegovo pripravljenost, da prenese še hujše trpljenje, samo da bi dosegel oni srečni zaključek, ki mu bo gotovo prinesel zasluženost za doščenje za vse tisto zlo, ki ga je pretrpel.

Drži se, narod moj! Za svojo pravico in pravico svojih zaveznikov v Trstu, v Gorici, na Adroškem, povsod. Vem, da boš vzdržal, ker tvoja misel je jasna in pravilna tvoja pot.

*

Ta članek je napisal največji še živeči naš pesnik:

Oton Župančič

Katka Župančič:

** * **

- I Z P O D - J A R M A -

Po cestah - od naših rok po našem svetu razpeljanih,
da se po njih pretakalo, ječalo bi življenje -
po teh cestah peklenški tujčev stroj se vozi
sejoč na desno, levo: glad, bolezen in trpljenje,
stonočinsko msrt in razdejanje.

Naša jutra niso jutra, naj vzhod še bolj žari;
črna, polna groze noč kraljuje,
tudi kadar sonce sred neba gori.

V brezdanje zmajsko žrelo izginjajo sadovi naših polj
in plod stoterih let kulture plen so ognja in tatinstva;
cvetoča naša mesta - kakor gluhe katakombe...

O, kdo izmeril bi obseg zločinstva?!

Zamrl je smeh in vrisk po naših selih,
besede nas težijo, v prsih kamenijo,
molče bolest in gnjev preliva se iz duš v duše.
Edino naše revne, trudne, prazne roke nam težijo;
jok nedolžnih, ki ne dojmijo gorja v celoti.

Vendar, mučeni Slovenski rod, obupati nikar -
naj še tako srce se krči nad grobovi padlih žrtev,
pripravljen stoj, da, ko zasvita se svobode prvi žar,
zbereš svoje po vsem svetu razkropljene ude,
in izterjaš z naše srago in krvjo zapisane pravice:
pravice do Slovanstva in Slovenske naše grude.

----- * -----

Politika Združenih Držav v desetletju pred vojno (1930-40)

Početki in razlogi strašne vojne tragedije, ki jo danes doživlja ves svet, temeljijo v političnem, ideološkem in gospodarskem delovanju in stremljenju v desetletju 1930 - 1940. Leta 1931. so se namreč pričele prve sovražnosti, odkrite in ostre, ki so stopnjema pripeljale do druge svetovne vojne. Leta 1931. je Japonska dejansko pričela svoj vpad na azijsko celino in si zagotovila v Manciukuo-ju podrejeno državo, ki jo je odtrgala od Kitajske republike. Leta 1941. pa so po nenadnem japonskem napadu na ameriško vojno brodovje v Pearl-Harbor-ju Združene Države stopile odprto v sedanjo vojno proti diktatorskim državam. V to razdobje spadajo vsi vmesni koraki sedanje svetovne drame.

1934. se je popolnoma izjalovila konferenca za splošno razorožitev, kar je bilo v mednarodni politiki zelo pomembno: prvi, še neodkrit korak, ki je pripeljal do dveh nasprotujočih si taborov: demokracijo in diktatorsko usmerjeno politiko nekaterih držav, zlasti Italije. 1935. in 1936. si je Italija osvojila z vojno Abesinijo in sankcije je niso mogle več odtegniti od njenega namena. 1935. se je pričela v Španiji državljanska vojna in diktator Franco je na mesto republike vzpostavil režim, ki se je politično in ideološko popolnoma naslanjal na fašizem; do zmage sta mu pripomogli Italija in Nemčija z dobavo vojnega materiala in z rednim vojaštvom, medtem ko je Rusija podpirala republiko, in sta Anglija in Francija nihali med "ne-interventizmom" in diplomatskimi protesti. 1937. se je pričela japonsko-kitajska vojna. 1938. je Nemčija zasedla Avstrijo in sudetsko Češko, Italija pa Albanijo. 1939. pa se je začela v Evropi vojna, ki je '41. postala po vstopu Amerike in Japonske v svetovni boj druga svetovna vojna.

V teku tega desetletja, ki se je tako tragično končalo, sta vodila ameriško politiko skoro izključno dva moža: prezident Roosevelt in Cordell Hull, državni tajnik za zunanje zadeve. Oba sta vodila politiko pomirjenja in razreševanja mednarodnih vprašanj mirnim diplomatskim potom. Oba pa sta polagoma, v teku časa in v razvoju dejanj izgubila upanje, da bi se nastajajoča nasprotja v svetu in med narodi mogoče mirno uravnati: izgubila sta sčasoma iluzijo v pomirjenje brez vojne. Do tega prepričanja sta privedla tudi ameriško

ljudstvo, ki se je do skrajne meje oprijemalo izolacionističnega in pacifističnega mišljenja in udejstvovanja ter ni hotelo prisostvovati odgovornostim in nevarnostim vojne. Tudi ko so Roosevelt in drugi politični ameriški voditelji odločno stopili na stran direktnega interventizma, se je ameriška javnost še vedno sklicevala na politiko nevmešavanja v tuja vprašanja in v politične razmere tujih držav. Končno pa je jele zmagalo tudi v javnosti prepričanje o nujnosti, da tudi Amerika poseže odločilno v vojno, ki je morala preosnovati ves svet. V tem dejstvu lahko vidimo, kako pripelje državnik javno prepričanje do tega, da ljudstvo samo potem zadobi gotovost o nujnosti vojne. Ameriški narod je gledal svojo sedanjost in neposredno prihodnost ter je bil prepričan, da si bo Amerika pridobila mirnim potom prvovrstno svetovno stališče v gospodarskem, industrijskem, trgovskem in političnem življenju, ne da bi direktno posegla v vojno. Prezident Roosevelt in ostali politiki pa so gledali mednarodno vprašanje vojne tudi z idejnega vidika in iz neposrednega udejstvovanja v vojni: če bi se Amerika udeležila vojne tudi aktivno s svojo vojsko, bi bilo njeno povejno stališče v svetu tako bolj močno, uveljavljeno in odločilno, ker bi iz vojne stopila kot ena glavnih zmagovalk in bi mogla na tej podlagi pri mirovni konferenci igrati glavno vlogo. Njene žrtve in njene raznolične odgovornosti so s tem postale seveda mnogo večje in težje, pa njeno povejno stališče se bo na ta način konkretno predrugačilo, kot če bi ne posegla v vojno.

Amerika je dolgo vrsto let stala bolj ob strani in se ni vmešavala v mednarodna vprašanja z direktnim poseganjem; posluževala se je nasvetov in je hotela posredovati med enim in drugim taborom, med enim in drugim političnim prepričanjem, da bi bila mednarodna nesoglasja in vprašanja rešena na podlagi dogovorov in pogodb. Mednarodne institucije, ki so izvirale in temeljile ne pogodbah iz leta 1919 pa so čim bolj odpovedovale, dokler niso končno pokazale vsa svojo nemoč in onemoglost napram Japonski, Italiji in Nemčiji. V Ameriki pa so pazljivo sledili mednarodnemu političnemu razvoju in stopnjevanju nesoglasja in nadsprotstev. Dobro so bili prepričani, da bodo Japonci prej ali slej skušali izpeljati svoje imperijalistične načrte v Tihem oceanu in vzhodni Aziji. Bili so prepričani, da sta Nemce preveč bolela poraz in ponižane v prvi svetovni vojni, da se nebi skušali rešiti z novo voj-

no, ker so izgubili upanje, da bodo znova in hitro našli obče preteklo blagostanje, če bi sledili in se pokorili predpisanim načinom; vedeli so, da je nacistična teorija imela globok vpliv na nemško miselnost; da je ves nemški narod z navdušenjem sprejemal Hitlerjeve navke o Nemcih kot ljudeh, ki imajo v svetu gotove predpravice in kot narodu, ki ima vzvišene umstvene in duševne zmožnosti; vedeli so, da bo nacistično oboževanje moči pripeljalo nemško vojsko do skrajnih okrutnosti, ker to brutalno in krvoločno "junaštvo" ni bilo prekaljeno niti z eno samo dobro lastnostjo današnje civilizacije, ki se postavlja visoko nad fizično moč.

Iz teh razlogov so Združene Države vodile politiko pomirjevanja, a kmalu je bilo jasno, da bodo ostale neuspešne vse njihove poskušnje v tej smeri. Mir v svetu je bil vedno poljnegotov: nova vojna je bila logična posledica političnih evropskih pogrškov iz prve svetovne vojne. Danes se nam zdi čudno in skoro nemogoče, da je imela pred to vojno Amerika tako šibek glas v svetovni mednarodni politiki. Vsa Rooseveltova in Hullova prizadevanja so bila neuspešna in niso imela nobenega vpliva na Japonskem, v Nemčiji in Italiji, da bi te države odvrnila od njihovih zavojevalnih programov. Lahko rečemo, da so imele Zd. Države v desetletju 1930 - 40 v mednarodnem političnem življenju še manj moči in glasu kot pa Anglija in Francija. Prvi razlog političnega neuspeha temelji na dejstvu, da je ameriška politika temeljila v tem desetletju popolnoma na vže naprej določenem integralnem pacifizizmu, ki so ga ameriški politiki ob vsaki priliki zagovarjali in zatrjevali. Tudi ko so Japonska, Nemčija in Italija povzele svoje prve vojne korake, je ameriška diplomacija prišla celo v uditve in obljube, da bodo ZD v vsakem slučaju ostale izven konflikta, ki bi ne ogrozal ameriške celine in njenih neposrednih interesov in da sploh v nobenem slučaju nebi rabile v ta namen zadnjega sredstva: vojne z orožjem. Frispeli so celo do tega, da so začeli obljubljati po vojni stremecim narodom razna zadoščenja in ponovni pregled razdelitve interesnih področij. Moralo je priti do zasedbe Čehoslovaške po Nemcih in Albanije po Italijanih, da so ameriški politiki dognali, da je doživela njihova mednarodna politika popolno kapitulacijo ne samo v tem, da se je izkazala popolnoma brez moči proti fašističnim imperijalizmom Nemčije, Italije in Japonske, ampak tudi v tem, ker so s to politikó nekako neposredno vzpodbujali imenovane države k zavo-

jevalnim akcijam. Šele 25. aprila 1939. je C. Hull javno moral priznati, da je stala nekje v bližnji prihodnosti vedno večja možnost, da bodo morale tudi Ameriške ZD poseči po orožju, če si bodo hotele obdržati v svetu oni politično-gospodarski položaj, ki so si ga prisvojile v prvi svetovni vojni in s svojimi močnimi industrijami. C. Hull je ta odlocilen ovinek ameriške politike takole razložil v tistem času: "Mi smo pripravljene, da sodelujemo pri vzdrževanju miru v svetu, toda če nam bo kdo nasprotoval in zavrnil naše želje, ne bomo nič manj pripravljene, da branimo do zadnjega naše interese in državne institucije, ki so nam drage. Če tudi so resničnost in posledice vojne grožne, se pojavijo prej ali slej stališča, ki storijo, da tudi miroljubni narodi raje sebe branijo z orožjem v roki, kakor da bi sprejeli tuj jarem in tuje gospodarstvo v hlapčevanju". Toda v aprilu 1939., pet mesec pred izbruhom druge svetovne vojne, je bilo zavzetje tega političnega stališča že prepozno, da bi moglo še o pravem času roditi sadove, ki jih ni mogla doseči politika izolacionizma in pacifizma. Drugi razlog neuspeha ameriške pomirjevalne politike v preteklem desetletju pa temelji na preveliki uverenosti v moč gospodarskih faktorjem, predvsem trgovskih, pri vzpostavitvi in vzdrževanju svetovnega miru. Mislili so, da je njih gospodarsko omrežje vklenilo ves svet in da so bili na ta način nekako gospodarji tudi v političnem življenju. In res je, da so gospodarski okovi trdi in mnogokrat neisprosni posebno za države in narode, ki ne morejo zadostovati sami svojim življenjskim potrebščinam; toda tudi te vezi se prej ali slej pretrgajo iz moralnih razlogov, ki dovedejo revne države do tega, da seskromnostjo vržejo gospodarsko suženjstvo. Dogodki so dokazali, da je bila ta ameriška teorija popolnoma zgrešena.

Se zadnje čase pred vojno je prezident Roosevelt skušal odvrniti nemško in italijansko diktaturo od koraka, ki bi moral peljati do vojne: če bi v Rimu in Berlinu dali zagotovitev, da ne bodo napadli nobenega svobodnega naroda v Evropi in na bližnjem Vzhodu, je bil Roosevelt takoj pripravljen, da prične razgovore za rešitev dveh najvažnejših in najtežjih problemov: kako olajšati velikansko gospodarsko težo oboroževanja in kako odpreti na podlagi enakosti vrata svetovne trgovine vsem narodom. To so bili pravilni nameni, toda že nezadostni in brez moči po okupaciji Frage.

Amerika je s svojim pacifističnim programom v svetovni politiki soodgovorna pri pripravljanju sedanje vojne tragedije. Prav gotovo je to neprostovolna odgovornost; toda dejstvo je, da bi mogoče ne doživeli te grozne tragedije, ako bi ZD stopile z energično in odločno akcijo že o pravem času proti imperialističnim silam. Ko je Amerika spoznala, da njena politika pacifizma ni dosegla v svetu nikakega uspeha in še več, da je z njo pripomogla, čeprav posredno, h konfliktu; ko je videla, da so verige gospodarskega nadvladovanja v svetu, na katere je gradila tudi svoje politično moč, potrpane in da je svet šel svojo pot; ko je videla, da se vsi njeni svetovni interesi v nevarnosti vsled programa imperialističnih držav, se je tudi sama odločila, da poseže direktno v vojno, da si ohrani ali celo zboljša svoj ekonomski položaj v svetu. Pri tej odločitvi so jo vodile tudi simpatije do demokratičnih institucij v Evropi in nameni, da prepriča zavojevan- Evrope in Afrike po Nemčiji, Azije in Avstralije pa po Japoncih.

L. S.

NAŠE VELIKO JUTRO

(odlomek)

Morda ni še dan vstajenja,
morda je šele Cvetna nedelja
in pred nami še Oljska gora
in križev pot in Golgota.
Ali naj se zgodi, kar se mora zgoditi!
V naših srcih je zapisano,
v evangeliju,
da vstajenje pride, ker mora priti.
Pa bodi še več bičanja in ponižanja,
bodi pot na Golgoto še tako strma in strašna -
uprimo oči v solnce:
naše veliko jutro je blizu,
v lice nam diha rosna zarja njegova!

- Ivan Cankar -

V PREMISLEK !

Slovensko Primorje je kakor nevesta, ljubeča in hrepeneča in komaj čaka poročnega dne. Vsa ljubezen in nestrpnost pa se kaj kmalu unese, če nevesta nima dovoljne priprave na razmere, ki jo čakajo na novem domu, tako družinsko, gospodarsko in gospodinjsko. Zato je prav, da smo mi prevdarna in resna nevesta, ki premišljuje izključno svoje zmožnosti in sposobnosti in kako jih bo na bodočem domu uporabila in udeležila. Mi smo pa bolj podobni nevesti, ki se padaja v pričkanje z vsakim nevošljivim in zlobnim jezikom in se da izzvati od vsake čence, ki so pri vsaki poroki tako številne. Ne, to variši! Ne razburjajmo se radi vsake besede, pa naj bo izgovorjena ali pa tudi napisana. Mi svojega ženina ljubimoponjem vroče hrepenimo, pa mu tudi popolnoma zaupamo! Če bomo storili le to, kar se si od nas želi, bo z nami gotovo povsem zadovoljen. Vsaka nepremišljena beseda ali dejanje utegne le škodovati njegovemu prestižu in našemu ponosu. Proč z malodušjem! Vse svoje zmožnosti in prizadevanja posvetimo le pripravam in načrtom za sodelovanje pri gradnji in oplešavi novega doma in tudi novega človeka v novi domovini. Bodimo skromna, toda bistra nevesta!

Naša družina bo številna, šest članov: Slovenija, Hrvatska, Bosna, Črnagora, Srbija in Macedonija. Vsak bo imel svoj izraz, svoj značaj, svoje želje, pa tudi svoje zahteve. S skupno voljo in medsebojnim razumevanje, z vzajemnim prizadevanjem in s spretnim uveljavljanjem bomo zgradili temelje za splošno blagostanje in napredek vseh. Za presojo zmožnosti in prevdarnosti naših predstavnikov pa je nujno potrebno poznanje zgodovine, zemljepisnega položaja, gospodarskih prilik in kulturnega stanja vseh šestih bratov.

V prvi vrsti pa je najnujnejše podrobno poznanje naše ožje domovine, Slovenije. Za vedati se je treba, da bodo v novi domovini življenjske prilike močno spramenjene in tako tudi možnosti in način pridobivanja dokaj drugačen. Cisto gotovo pa je, da bo Slovenija s sposobnimi gospodarstveniki v novi državi lahko zavzela ugoden položaj, Slovenska zemlja nudi pridnemu in skrbnemu gospodarju obilo kruha in zaslužka. Njen geološki sestav je tako pester, da dobimo v njej vse običajne rudnine od zlata v strgi Drave in Mure in naf-

te v Prekmurju, do svinca na Koroškem; šote, lignita, rujavega in črnega premoga ter smolencá in antracita dovolj za toplotno energijo, kar jo rabimo. Od visokih peči na Jesenicah, preko številnih tkalnic pri Kranju, papirnic in kemičnih tovarn okrog Ljubljane, steklarn pri Zagorju, cementarn v Trbovljah, pa do velikih žag na Kočevskem in pod Gorjanci, je industrija sorazmerno visoko razvita. Elektrarna pri Fali na Dravi pošilja s kalorično elektrarno v Velenju gonilno silo preko vse Štajerske do Ljubljane, kjer se zveže s tokom, ki ga proizvajajo Kranjske deželne elektrarne. Mesto Ljubljana pa ima poleg plinarne še svojo lastno kalorično centralo. Tako bo v zvezi z elektrarnami na Soči za razvoj industrije in obrti tudi "belega premoga" dovolj. Tudi obrt je visoko razvita, saj se nekatere panoge znane po širnem svetu. Naš goričanin in Vipavec bo z lahkoto vnovčil svoja pridelke, kajti zgodnja letina mu v bodoči državi ne bo imela konkurence. Kakovost in aromatičnost naših vin bo zlahka privabila kupce. Poljedelski pridelki bodo z načrtno usmeritvijo imeli stalne cene in tako predvidevan donos. Naše ribištvo, tako sladkovodno kakor morsko, lahko z gotovostjo računa na uspešen razvoj. V gospodarskem razmahu naše pokrajine pa tvori posebno poglavje tujski promet. Ta panoga narodnega življenja je v naši deželi radi znanih razlogov tako rekoč nepoznana. In vendar so nam vsi pogoji dani, da jo razvijemo v še ne slutene možnosti. Klima ali podnebje, morje, jezera, reke, gore, gozdovi, slikovitost pokrajine, podzemske znamenitosti, vsi letni časi in sama lega dežele so tako živa dejstva, da sama vabijo prevdarne in podjetne ljudi.

V kratkih potezah je skromno naznačena ogromna možnost gospodarskega podviga naše ožje domovine in pestra razsežnost pridobitnih virov, da se izboljšajo življenjske prilike osiromašenega človeka.

Je pa le ena edinstvena pot, ki vodi k blagostanju, in ta pot je: delo. Samo delo je, ki ustvarja dobrine. V potu svojega obraza boš jedel kruh, je bilo prvo vodilo človeku, ki še velja in bo veljalo, ker je osnovna podlaga vsega naravnega dogajanja. Kdor usmerja svoje življenje v lagodno izživiljanje, je zajedavec človeške družbe! Kdor se izmika resnemu in koristnemu delu, je spekulant, ki izrablja odve vestnega dela svojega bližnjega. Zato je pravica in dolžnost vsakega pravega državljana, da tako kukavico javno in

ob vsaki priliki trdo ožigosa. Vsi moramo stremeti za tem, da take škodljivce in stremuške tipe čim prej izstisnemo od vsake možnosti brezvestnega izsesavanja. Na nas je, da zaključimo ono dobo sistematičnega izmikanja, ki je najpreprostejše označena z rečenico: "ta ti je tič"; ta zna! Pa je te miselnosti med nami še mnogo. Zadnji čas je, da se vsak živo zave dejstva, da v življenju narodov ni smisla in razumevanja za miloščino. Imali bomo samo to, kar si bomo z resnim in trdim delom pridobili! Ni sistema in ga ne bo, ki bi nudil blagostanje le z razdeljevanjem dobrin, kajti podlaga vsakega napredka je le delo! Svoje probojne sile Sovjetska Zveza ni dosegla le s tem, da je razdelila zemljo in podržavila okrepeno industrijo, temveč zato, ker ji je uspelo v svojih državljanih vžgati silno ljubezen in navdušeno gorečnost do dela! In v deklaraciji z dne 9. marca Narodna vlada federativne in demokratične Jugoslavije med drugim izjavlja: Vlada bo zagotovila polno svobodo in pomoč privatni inicijativi v gospodarstvu, brez katere si ni mogoče zamisliti hitre obnove našearzave.

Tako je z najvišjega mesta zagotovljena delu slava, delu čast.

Mirko Tozon

* * *

--- 12 DEKLARACIJE NARODNE VLADE ---

...Vladi se zdi potrebno posebno poudariti dejstvo, da so najtežje žrtve v krvi in materialnih dobrinah za osvoboditev države dali in še vedno dajejo ravno najširši narodni sloji, to je naše narodne množice. Zato je za dvig naše gospodarske moči zaradi končne zmage nad sovražnikom nerazdružljivo važna tudi naloga hitrega izboljšanja prehrane in preskrbe, kakor tudi izboljšanje celotnega ekonomskega in socialnega položaja teh slojev, zlasti v tistih krajih, kjer je gospodarstvo najbolj porušeno, to je ravno v krajih, ki so za osvoboditev dali največje žrtve v krvi. Vlada se bo v najkrajšem času lotila reševanja takih vprašanj, kot so v pogledu kmetstva: agrarna reforma, kolonizacija, da bi siromašni sloji kmetov dobili v užitek zemljo s potrebnim inventarjem; v pogledu obrtništva: rešitev problema dolgov; v pogledu delavcev in inteligence: rešitev vprašanja neposrednega izboljšanja ekonomskega položaja, ustvaritev pogojev za socialni in kulturni dvig, socialno zavarovanje itd.

T R S T

Napisal J. Vernost

To je sicer majhna anekdota, toda meni se zdi, da bo na tistega, ki hče razmišljati, napravila močan utis. V decembru 1939. sem bil nekje na Balkanskem polotoku. Takrat sem precej hitro spoznal, da je bilo glavno geslo propagande italijske pete kolone tole: "Francozi, 'vaši prijatelji iz časa solunske fronte' vas zapuščajo. Prepustite Italiji Korziko, Savojo in Tunis, vi sami pa si vzemite Solun."

Nekaj tednov pozneje sem se za kratek čas mudil v Franciji. Zelo sem se začudil, ko sem slišal, kaj so šepetali drugi drugemu na uho nesramni in okosteneli monakovci, zbrani okoli Monzija in Bonneta. "Neutrlnost Italije si brez te žave zagotovim. Prepustimo ji le Dalmacijo, pa se bo odpovedala Tunizu, Korziki in Savoju." Ko sem se vrnil, sem vserra zuml. Edina skrivnost slabosti Francije je bila v tem, da je podobno kakor vidiš luno samo z ene strani, tudi ona videla samo eno stran problema. Problem Nemčije je bilo za nas vprašanje Alzacije in Lorene, modra crta Vogezov, Ren, pozabili pa smo pri tem na drugo stran nemškega sveta in na pomoč, ki nam jo lahko nudijo Slovani pri naših pravičnih zahtevah. Prav tako je bilo z Italijo. Če je Italija bila tako nesramna, da je od nas zahtevala Korziko, Tunis in Savojo, se je to zgodilo predvsem zato, ker je mislila, da mi verjamemo, da smo pred tako zvanimi "latinskimi" brati osamljeni in da nam ni popolnoma jasno, da je njihov polotok stisnjen med nas in nezadržni val Slovanov.

V tem duhu moramo presojsati problem Trsta, ki bo jutri moral Francijo zanimati prav tako kot njena lastna vprašanja. V Trstu je bila namreč izdelana ona doktrina, katere zvesti izvršilci so v mesecu juniju 1940. skočili v hrbet našemu narodu, cesar mi nismo pripravljani pozabiti.

Moderni italijanski imperijalizem je direktni naslednik beneškega imperializma. Mesto dožev je skovalo ta duh despotizma, pohlepa, nestrpnosti in večnih zahtev po zemlji. Minljivi musolijanski imperij ni toliko otrok Volčice kakor Leva sv. Marka. Loben zgodovinski opis ne bi pojasnil bolje tega sorodstva kot zgodovina odnosov med Benetkami in Trstom. - Jadran je ozko morje in Benetke so na njem uveljaviti načelo

hotelc

"Mare Kostrum" v vsej njegovi krutosti. Italija jih je posnela v tem. Zahteva po Trstu je ena izmed prvih, se ne celo prva geopolitična zahteva, ki jo poznamo. Italija je v srednjem veku ali 1918. leta, pod Mussolinijem ali sedaj, skratka vedno in neglede na to, kakšen je bil njen režim, konservativen ali liberalen, izražala prepričanje, da Trst mora biti italijanski. Tudi v primeru, če bi Trst sam ne bil za to! "Trst mora biti italijanski", se je drl eden izmed vodij iredentistov, "pa čeprav bi imela rasti trava v njegovem pristanišču". Že 1382 se je Trst raje uklonil habsburški oblasti, samo da bi se izstrgal iz krampljev beneškega Leva. Habsburžani niso popolnoma razumeli duha neodvisnosti, ki je preveval Slované in so pod Karlom VI. 1717. leta morali proglasi neodvisnost Jadrana. Trst je kot svobodno pristanišče hitro rastlo. Od 3.000 prebivalcev v začetku 17. stoletja je narastel na 50 tisoč prebivalcev v 1840. letu. Mržnja proti Benetkam pa v njem ni ugasila. Leta 1848. je prebuditev nacionalnih čustev Italijo manj vzbudila k obrambi svoje lastne zemlje kot pa k vtikanju v tuje zadeve. Posledica tega je bila, da se je Trst vrgel v naročje Avstriji, s katero ni niti ideološko simpatiziral, ki pa mu je vsaj omogočila gospodarsko sožitje z njegovim zaledjem. Kljub temu pa Italija ni nič manj smatrala Jadran za "zaliv Benetk". Aprila 1915. je "Giornale d'Italia" - katerega lastnika sta bila enostavno predsednik italijanskega sveta Salandra in zunanji minister Sonnino - od Italije zahteval, naj izloči iz Jadrana vsako drugo silo razen same sebe.

Ko je po svetovni vojni vlada ZDA odklonila priznanje veljavnosti "Pakta" iz aprila 1915., je delegacija Italije izročila memorandum, v katerem je zahtevala zase Trst, Gorico in Istro zato, da bi si zagotovila varnost na suhem in morju. Tedaj so torej navajali Italijani le en sam samcat strateški razlog za prključitev. Še kakšnega drugega bi bilo namreč zelo težko najti. "Trst ve, da geografija ni zgolj mnenje", je nekoč kričal Mussolini v nekem slovitom govoru. Toda zdi se, da vse prav nasprotno priča očem fašistov, kako neizprosno mnenje je res geografija. Ali bomo pozabili, da so province Trst, Gorica in Istra, ki jih Italijani imenujejo Julijska Krajina, geografsko združene le da ne z Italijo, temveč s Kranjsko in Hrvatsko? Polotok Istra je dejansko ločen od Italije z Jadranom. Vsa pokrajina severno od Trsta je hribo-

vita in naseljena s Slovenci. Tam pa, kjer se začena ravni-
na, se pojavlja tudi prvo italijansko prebivalstvo. To ravni-
no pa loči in razmejuje reka Isonzo, ki jo Slovani poznajo
pod imenom Soča. Isonzo-Soča označuje začetek Balkanskega po-
lotoka. Malo razmejitvenih vprašanj je tako skematično pre-
prostih... Tudi v narodnostnem pogledu vprašanje ni bolj za-
pletено. Središče Trsta tvori prebivalstva italijanskega je-
zika s prav močno slovansko manjšino. Toda od milijona prebi-
valcev v Julijski Krajini, kinjo je Italija v 1918. letu anek-
tirala, je dve tretjini Slovencev in Hrvatov. Trst je otok
na jugoslovanskem ozemlju. Če nekaj kilometrov ven iz Trsta
ljudstvo govori samo slovensko. V okraju Gorica Italijani -
predstavljajo samo 6% prebivalstva, v okraju Volosko 3%, v
sedmih drugih okrajih Julijske Krajine komaj 1%, povsod dru-
god nič. Dežela okoli Trsta je torej ena izmed rasno najbolj
čistih slovanskih dežel, ki jih poznamo.

Da bi to pokrajino poitalijančili in iz nje napravili "i-
redento", so se Italijani poslužili vseh sredstev. Najbolj
so se oprijeli kapitalističnega pronicanja. Po zatonu Benetk
je postal Trst eno izmed najvažnejših pristanišč Sredozemlja.
Italijanski trgovci so se krčevito vsidrali v njem. Trst so
izbrali -podobno kot tudi avstro-ogrski kapitalisti- za ene-
ga izmed največjih središč zavarovalnih družb, zlasti Assicu-
razioni Generali in Riunione Adriatica, ki segata nazaj v
1831. leto. Železnica, ki veže Trst z Dunajem, je bila zgra-
jena 1857., proga preko Alp pa 1907. leta.

Toda človek ni gopsodar demografije. Zaradi nekega pra-
vičnega maščevanja usode se je slovanski značaj delavne sile
v Trstu uveljavljal v enaki meri, kot se je presajal tja ita-
lijanski kapital. Polagoma je borba Slovanov proti Italianom
dobivala značaj borbe proletarjata proti kapitalizmu. Delav-
ci v pristaniških in v novo zgrajenih tovarna so dejanska pri-
hajali iz slovanskega podeželja. Da bi onemogočili to nepred-
videno ravnotežje, je italijanski patronat segel po občinski
upravi in izvajal cinično politiko poitalijančevanja. 1861.
leta je občinski svet uvedel italijanščino kot obvezen je-
zik v šole. Fok slovansčine je bil prepovedan. Fašizem ni
iznašel nič novega. Posebna organizacija "Lega Nazionale" si
je nadela nalogo, raznaroditi "male" Slovane. Vse to se je
dogajalo pod avstrijsko vlado in ob odgovornosti Avstrije, ki
je dobrohotno gledala na priseljevanje Italijanov iz sesed -

njega kraljestva samo zato, da bi Jugoslovane oslabil. Foitalijančevalcem Trsta so bile neizprosne formule, iz katerih se je pozneje rodil "Mein Kampf", že dobro poznane in domače. Eden izmed priljubljenih njegovih izrekov je bil tale: "Osare tutto" (drzniti se vse).

Toda Slovani so tu kakor tudi povsod drugod kljubovali in preživali. Kot je slikovito rekel hrvaški pesnik Nator, ki je danes med partizani, je "Istra, veja, odrezana od drevesa, ostala vedno zelena..." Polagoma so Slovani številčno celo naraščali, ko je nenadoma izbruhnila vojna 1914-18. Tedaj se je pojavil fašizem, ki je z dotlej nezaslišanimi terorističnimi metodami hotel enkrat za vselej opraviti s Slovani. Nekemu slovanskemu poslancu v rimskem parlamentu je Mussolini hladno izjavil, da bodo "allogeni" asimilirani ali poitalijančeni. Njegov tajnik Giunta je imenoval Slovane v Italiji "brezimna množica premaganih". Šola, cerkev, vojska, vse je služilo samo uvedbi režima, ki je bil najbolj nestrpen, kar jih je tam ljudstvo kdaj spoznalo. Streljanja so postajala vsakodneven pojav.

Aprila 1941. je Italija ponovila nesramni zahrbtni napad, s katerim je zabodla nož v ledja Franciji, ter zahrbtno napadla še Jugoslavijo v najbolj obupnem trenutku njene zgodovine in zasedla vso Dalmacijo. Tedaj sem na lastne oči videl in ne le bral v uradnih časopisnih poročilih kako so se vedli Italijani. V Sloveniji, od katere je Italija več kot polovico obdržala pod svojim jarmom, Ducejev Rim ni varčeval z vešali in trpinčenji. Toda tudi to pot ni uspel. Vendar ne smemo pozabiti, da so po času italijanskega premirja slovenski patrioti igrali bistveno vlogo pri padcu Mussolinijevega režima. Če se bo Italija kdaj osvobodila, potem mora v veliki meri biti hvaležna za to -in ta paradoks je malo nemoralen-tišim narodom, ki jih je s tako vneto preganjala... medtem je 30. novembra 1943. leta AVNOJ proglasil priključitev vseh slovenskih in hrvaških pokrajin pod italijanskim imperialističnim jarmom svobodni Jugoslaviji.

*
* * *

Za nas Francoze je naš interes jasen: Trst je v Jadranu, to se pravi v Sredozemlju, naraven izhod na morje za vso srednjo in vzhodno Evropo. V svobodni in bratski Evropi mi ne bomo imeli nobene koristi od ustanovitve nekega italijan-

skega "Mare Nostrum", niti ne od vzpostavitve italijanskega, madžarskega ali nemškega monopola nad njim (čeprav bi bil ob lečen v avstrijsko obleko) v imenu ne vem katere geopolitične premise. To ni niti naš interes niti interes miroljubne Evrope in končno tudi ne italijanski. Kdo bi v pogledu Itali je mogel biti boljši sodnik kot Cavour? Toda Cavour ni nikdar zahteval za Italijo Trsta. "Frosim vas", je naročal svojemu ministru Valčriju, "izogibajte se izjave, da ima novo italijansko kraljestvo namen razen Benetk osvojiti še Trst z Istro in Dalmacijo. Prav dobro vem, da so vsepovsod vzdolž te obale italijanska ognjišča. Toda v njihovem zaledju so vsi prebivalci Slovani in mi si bomo ustvarili med njimi sovražnike, če bi hoteli ukrasti tako obširnemu delu srednje Evrope njihov naravni izhod na Sredozemlje." Težko bi bilo biti bolj kraljevska kot kralj sam in bolj italijanski kot Cavour.

-- * --

Ta članek je napisal francoski poznavalec jugoslovanskih vprašanj v alžirskem časopisu "La Marseillaise".

Favle Gorkič:

NAŠA POVEST

Dolga je naša pot, od doma ni glasa,
duše nam ruši brezmejna bolest.
Velika, pregrenka pelina je čaša,
tujec je polni do roba - brezvest.
Izpiti do dna, "pravica" je naša,
za nas izgnance, brezpravnike s cest.
Zakaj si tukaj, zmagovalac ne vpraša.
Tako se ponavlja ta naša povest,
tovariši. Kdo vo, še koliko časa...

*

- * -

KRATEK ORIS NASTANKA IN FOTI

- 354. Slav-Company -

Mesto spročetja 354. Slav Co. je bila L'Aquila. V tamošnjem gradu iz 15. veka in neki siromašni sirotišnici Svete- ga Jožefa so se gomadile množice ljudi slovanskega porekla, rojenih v Julijski Benečiji. Začelo se je prve dni septembra. Prihajali smo nekateri že imenoma določeni v ukazu, ki ga je poveljstvo polka prejelo naravnost iz Rima, drugi pa, ker so se prostovoljno prijavili na podlagi okrožnice, ki so jo pove- ljstva dobila od višjih oblasti. Fremetavali so nas iz ene čete v drugo brez zaznavnega razloga. Do srede oktobra so pri- hajali ljudje le iz regimentov, potem pa so se vsipali od let- nika 1908 navzdol. Da so tako prihajali ljudje odličnih vojaš- kih sposobnosti je lahko vsakemu jasno, saj je večina njih slekna vojaško srajco pred trinajstimi leti. Vračali pa so le slepe, kruljave, brez zoba, skratka: popolne invalide. Vse dru- go so potaknili v čete, ki so menjavale naslove iz dneva v dan. Naša četa je bila končno ustanovljena 20. novembra 1942. z oz- nako: 354. Compagnia Lavoratori Forestali, razdeljena v dve centuriji. Po par dneh smo dobili še "inquadramento", to je, 22 podčastnikov-Italijanov, ki so bili oboroženi s puškami in jim je bila odrejena strogo zaupna in nadzorstvena služba v desetnijah. S tem dejstvom nam je postalo jasno, da nam je bila odvzeta "čast" biti italijanski vojaki ter da smo postali "nezanesljivi" deportiranci, nevarni za obstoj italijanske Imperija. Medla slika razmer v Aquili je približno slede- ca: splošna nepripravljenost in pomankljivost smisla za orga- niziranje take mase ljudi; moštvo je bilo brez kruha tudi tri dni; četa je stela do 770 mož, tako da je trajalo razdeljeva- nje hrane tudi več ko dve uri; skrajno nehigijenski prostori za moštvo: kleti, hodniki, podstrešja, opuščena kapele, vse pol- ne uši, bolh, stenice, rojilnih in vseh vrst mrčesa, smrad iz škandaloznih in pomankljivih stranišč, splošno pomanjkanje vo- de, skrajno mizerna hrana, po večini pripravljena iz pregrete- ga in nagnitega repišča in kosčka sira ali mesa dvomljive ka- kovosti. Posebno poglavje pa je bila zdravniška oskrba. Pri pregledih so bili zdravniki do naših ljudi naravnost surovi. Prvo vprašanje je bilo od kod si doma. Beseda Trst, Gorica, Re- ka ali Fula je bila učinkovit recept za vsako bolečino ali bo-

lezen in v bolniško knjigo si bil označen s "punibile". Uradno nam je bilo prepovedano govoriti v maternem jeziku. Moreče je vplivala na nas tudi medsebojna nezaupnost, kajti skrivanih in naročenih ušes tudi v Aquili ni manjkalo. Pri moščenih smo bili ržkričani za upornike, izdajalce, protitalijane, nekulturne Balkance, da so se potem čudili, kako morejo pri maši tako lepo prepovati ta "brazbožni boljševiski". Teda vse to je le površen oris vsega onega, kar je preстал naš človek telesno, še več pa duševno, spričo vseh sramotenj in poniževanj od imperijalističnega-fašističnega Laha, zaznamovan z največjim zločinstvom: "origine slava".

10. decembra 1942. je naša četa odpešočila z vso opremo v 18 km oddaljen San Demetrio, spredaj in zadaj zavarovana z oboroženem inquadramento. V megli in temi smo prispeli v tamošnji razpadli grad poln smeti in trhovine. Nagnali so nas po sobanah, ki so bile s straho vred v takem stanju, da si iz pritličja skozi vsa štiri nadstropja lahko užival nebesno sinjino toli opovanega italjskega neba. Po štirih dneh čiščenja in pomatanja te srednjeveške podrtije smo pa z vsem materialom na pločih odpešočili v štiri kilometre oddaljeni San Eusanio. Tam so nas nastanili v nek pritlični, pa še dokaj ohranjen grad, ker pa prostora ni bilo dovolj, so kakih štiriideset mož nagnali v podzemni ovčji hlev, kjer smo kaj kmalu z ovčjimi bobki utrdili razmočeno blato. Tamošnji prebivalci so nas opazovali s sovražnim očesom; saj so nas prignali zastražene kakor kaznjence. Teda kaj kmalu smo si pridobili toliko simpatij, da je marsikdo dobil kak krompir pa tudi mleka. Ko smo pa pri polnočnici z dovoljenjem župnika zapeli par božičnih pesmi, so odhajajoči privreli nazaj v cerkev in presenečeni ob ubranosti našega petja, ki je iz razpoloženja imelo poseben učinek, prosili še in še. Na božic nas je župnik z leče vznemirjeno pohvalil in poudaril, kako je lepo, če vsak na svoj način prosí blagoslova za svojo domovino. Obenem je izrazil željo vseh vaščanov, da bi peli vsako nedeljo in praznik. Komandant pa nas je pozval na odgovor in divjaško tulil v nas, kdo nam je dal dovoljenje. Mi pa smo se mirno zgovorili na župnika, da je zverina kar posinela od jeze. V vasi pa smo naberačili še več krompirja in mleka, pa tudi moka, da smo si pri ognjiščih kuhali polento, kajti na prostem je bil ogenj strogo prepovedan. V pogovorih so nas med drugim spraševali kakšne vere smo in če imamo cerkve in mašo.

20. januarja 1943 pa so nas nabasali na vlak, ki nas je odpeljal v pristanišče Civitavecchia, kjer so nas nagnali v barake, nastlane s pomandrano in bogato obživaljeno slamo. Tisti čas je bil za nas najbridkejši. Tajna namigovanja, da nas bodo poslali v Sardinijo, so kazala postati bridka resnica. Med ožjimi prijatelji so bila tajna posvetovanja za pobeg. Toda nobenemu Sardinija ni bila še popolnoma resna zadeva. Kontrola pa je bila močno poostrena, da je kazal biti vsak načrt neizvedljiv. 23. januarja pa so nas proti večeru odvedli v pristanišče, in ob 20. uri se je "Conte Verdi" v popolni temi pomaknil na odprto morje. Radi nemirnega morja in ker smo bili na krovu natrpani kot sardele, je kmalu začela razsajati morska bolezen, k čemur je mnogo pripomogla telesna izčrpanost in duševna izčrpanost. ponoči nas je naprjal še dež. Proti jutru že ni bilo na krovu stopinje, ki bi ne bila ponesnažena. Zajemal nas je grozen smrad. Ko se je pa zdanilo in smo na obzorju opazili obrise suhe zemlje, smo, prežeti groze prečute noči, topo in grenko sprejeli dejstvo, da plovemo v Elbio. Ko smo se izkrcali, nas je mora precej popustila, kajti vso noč smo prezdeli v napeti pozornosti, kdaj bo zagrmelo, bomba ali mina ali torpeda.

Nekaj čez polnoč smo izstopili v Cagliari in poš v neko napol dograjeno vojašnico nad mestom. 1. februarja so naložili prvo centurijo na avtomobile, druga centurija pa je v noči na švečnico doživela prvo bombardiranje. Napad je bil izvršen na bližnje letališče v Elmasu v žarki svetlobi plavajočih raket. Opazili smo, da so zavezniški letalci v zadevanju točni in natančni, obramba pa piškava in jalova. Videli smo, da predstavljajo resno nevarnost le nemški protiletalski topovi. Zavezniške bombe so premetavale hangarje kakor škatljice vžigalic in rušile skladišča municije kakor z grabljami. Ko je napad prenehal, so začeli tuliti reševalni avtomobili brez prestanka do polnega dne. Uradno pa je bilo javljeno: poškodovana bolnica, cerkev in pokopališče; en mrtev, sedem ranjenih. - Pred poldan so naložili še drugo centurijo. Proti večeru smo se ustavili pred velikim poslopjem, ki je imelo v vsa okna vkovane železne križe. Spredaj so stali karabinerji in jetniški pozniki. Opazili smo tudi kaznjence v značilnih progastih oblačilih in širokih slamnikih. Vsak si lahko predstavlja, kakšen vtis je napravil tak sprejem. Toda napotili so nas mimo tega gro

zotnega poslopja pod bližnje oljke, kjer je že tabcirila 1. centurija. Četrty dan pa smo šotore podrli in naša pot je vodila v strmino kakih 6 kilometrov daleč, skozi gozd. Izmučeni smo se pravlekli v sedlo Guturu Frascu (zarastlo grlo), kakih 400 m nad morjem. Postavili smo šotore in se kmalu upoznali z razmirami. Tista grozotna stavba je bila osrednje poslopje prostrane kaznilniške naselbine Castiadas, zloglasnega spomina za vse laške kaznjence. Samo malarija jih je letno pospravila s sveta 50 do 80, to je 10%. 20. februarja so nam odkazali delo: eno uro oddaljen gozd, ves preprežen z robidovjem in tipičnimi trnjevim ovijalkami, kjer je bilo posekati vse, kar je bilo količkaj uporabno za kuhanje oglja, ne oziraje se na teren, ki bi bil ponek^{pa} pravcati raj za divje koze. Iz te dobe naj omenim samo eno: sprememba temperature za najmanj 40 stopinj! 24. majnika smo z delom zaključili. Zvečer pa je v vrhu hriba zagorel kres, ki ga je silen veter ržgnel v krasen požar po celem pobočju in več kot tretjina za oglje pripravljenih drv se je spremenila v pepelnat dim. Mi pa smo bili raztrgani in boski kot kaznjenci, s katerimi smo radiskupne usode navezali tekom časa udgodne trgovske stike: kruh, tobak, obleka, rjuhe, purančki in prašički, ki so jih pasli v čredah, pa tudi zelenjava in sadje so bili menjalni predmeti. Hrana pa se je manjšala in tri mesece smo dobivali kuhano samo opoldan, zvečer pa košček presoljenega sira in 150 gramov kruha. Fantje so si pomagali z izdelovanjem vsakovrstnih predmetov. Coklje, kuhalnice, žlice, nože, celo škafe so nosili preko 20 km daleč, da so si utešili glad. Vse druge dogodivščine pa najkrajše označim z dejstvom, da v četi ni deset mož, ki bi ne bili kaznovani.

Lapuščene od vsega sveta nas je razživila novica, da bomo šli pod Amerikance, ki nas bodo odpeljali v Korziko. Zdelo se nam je neverjetno, toda življenje je v tem upanju potekalo vse lepše. 30. januarja 1944. pa so nas res naložili in odpeljali v Cagliari, v San Bartolomeo, kjer je bila edina hrana kosilo, zabeljeno s sirom. Fritisnil je pravi glad. Nekateri so se vtihotapili do ječmena za konje in mule in so ga s kamnji drobili po vseh hodnikih in stopnicah, da se je tresla vsa kasarna; tovariši pa so šli na lov za dračjem, da so potem z združenimi močmi pripravili neke vrste močnik in si z njim polnili skrčene želodce. Držalo nas je v upanje, da pride kmalu rešitev. In res so nas 14. februarja vkrcali na ladjo "John Cooper", ki je ob 16. uri odplula na široko mor-

je. Naslednji dan smo prenočili na ladji v Maddaleni, ker da je morje "popoprano". 16. ob 8. uri smo odpluli skozi preliv Sv. Bonifacija, na čigar zapadnem ustju so minclovke razstre ljevale palvajoče mine komaj par km pred nami. Ob 16. uri smo pristali v Ajaccio. Takoj so nas naložili in odpeljali skozi mesto, koder nas je ajaška mladež obmetavala s kamenjem, kar smo smatrali za posebno čast. Sodili so nas pač po obleki, da smo Lahí, in v pričo naših varuhov smo radi tega kazali naše posebno veselje, češ: to je vaša "Corsica". Za mesem pa so nas čakali že pripravljene šotori in dišeča ragu-juha s piškoti in bomboni. Nebeško nam je šlo v slast! Da si smo legli na zmrznjena tla, smo se izborno počutili v slutnji prvega diha prihajajoče svobode. V par dneh so bili naši fantje zaposleni po najrazličnejših skladiščih in se vračali veseli z dela, koder so si nabrali čikov, čigar in zavrženih škotelj z najrazličnejšimi jestvinami. Ker so bili nekateri škandalozno naztrgani in bosí, so jim dali Amerikanci ponošeno obleko in, kar je bilo za nas pravo čudo, celo dežne plašče. In pa rokavice - pomislite - res, prave rokavice za delo, pa prav vseh vrst! Kdo je pa še kdaj delal z rokavicami, smo se smejali. Hrana je bila za nas naravnost imenitna. Zdravnik prijazen in skrben. Podredili smo se popolnoma odredbam Amerikancev in izrabili vsako priliko, da smo pokazali našo najsrčnejšo željo, da se rešimo vampirjev, ki so nam sesali kri in dušo od kar jih poznamo. Posebno smo se okoristili z zagotovitvijo, da je v ameriški armadi dovoljen vsak jezik. Anekdota bi iz te dobe bilo seveda na koše. Končno so nas na Jožefovo preoblekli. 30. marca so nas prepeljali v Zonzo, kakih 140 km daleč. Šotorišče smo napravili na gladki jasi sredi gozda visokih in vitkih borovcev. Nad šotoriščem pa smo imeli priliko občudovati prekrasni venec slovitega prelaza Bavella. Sekali smo kot sveča ravne do 50 metrov visoke bore, in ko so nam privedli še 76 mul, je naša prešernost prešla v poln razmah. Toda bili smo še pod kurateljo italijanskih oficirjev in inkvadramenta, ki jih je na klonjenost domačinov do nas žgala do onemoglosti. maščevalno so nas tožili, da nočemo delati; s to pretvezo se jim je posrečilo spraviti 8 mož za kazen nazaj v Sardinijo. Tudi hrana se je po njih "zaslugi" znatno zmanjšala, da je nastopil spet pravcati glad. Toda po kartkem trpljenju je spet zasijalo sonce. 15. majnika so morali Lahí pobrati svoja šila in kopita in izginiti nazaj v Sardinijo. S tem dnem nas